

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

***Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю
06 червня 2026 року***

ОДЕСА

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026>

УДК: 378:159.955

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Музиченко Ганна В'ячеславівна - доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Койчева Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, в.о. першого проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ольга ЗБАРСЬКА (Olga Zbarskaya) - доктор наук, експерт у галузі креативного потенціалу людини, член академії ACSW, член The Textbook & Academic Authors Association, засновник та президент компанії «OZCREDO», автор книг та підручників.

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Папач Ольга Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її викладання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Дерік Ілона Морисівна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Листопад Олексій Анатолійович - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №15 від 25 червня 2026 року.)*

Рецензенти:

Княжева Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Калюжна Ю. Інноваційні підходи до викладання політології: досвід проєктного навчання. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у закладах освіти: збірник матеріалів всеукраїнської науково-методичної конференції. Одеса : Університет Ушинського, 2024. С. 53-56. URL: <https://surl.li/zyabdx>

ЦАЛАПОВА Оксана Миколаївна

РОЗВИТОК ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Феномен критичного мислення наразі перебуває в авангарді сучасного наукового студіювання педагогіки, психології, методик різних галузей. Вивченню структури, таксономії, напрямків аналізу, складників критичного мислення присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних науковців: Дж. Браус, Д. Вуд, Дж. Дьюї, А. Кроуфорд, Д. Макністер, С. Метьюз, Р. Поул, Д. Халперн, Л. Києнко-Романюк, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло та ін. Попри відсутність єдиної загальноновизнаної дефініції критичного мислення більшість науковців окреслюють його основні складники: проблемно-пошуковий (дивергентний), аналітико-оцінювальний (верифікація ідей, реконструкція стереотипів, логіка обґрунтування), рефлексивно-регулятивний (емпатія, метапізнання, інтелектуальна сміливість). Найбільш влучне визначення (для нашого дослідження) поняття «критичного мислення особистості» пропонує М. Починкова у дисертації «Формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки»: «це тип мислення людини, що на основі поєднання логічних, рефлексивних та творчих навичок у процесі самостійного пізнання дійсності дозволяє робити аргументовані оцінки і висновки, приймати обґрунтовані рішення, створювати нові ідеї в умовах інформаційної невизначеності й суперечливості» [7, с. 3]. Варто наголосити, що в структурі цього феномену критичного мислення дивергентний складник відіграє роль інтелектуального пускового механізму, він спрямований на генерацію множинних альтернатив, без чого процес вибору втрачає свою продуктивну вагу.

Сучасні вимоги підготовки вчителів початкової школи в умовах НУШ вимагають зміни педагогічного вектора: відмови від моделі «учитель-ретранслятор знань» на користь нової освітньої ролі фасилітатора, модератора, медіатора, наставника. У цьому аспекті значно зростає роль мистецької освітньої галузі як стимулятора формування нестандартного, креативного, позашаблонного мислення майбутніх учителів початкової школи.

Вивчення різновидів мистецтва (образотворче, хореографічне, музикальне, сценічне) в межах освітнього компоненту «Методика викладання мистецької освітньої галузі в початкових класах» може стати для здобувачів вищої освіти фундаментом розвитку критичного мислення, який допоможе подолати професійну інертність та схильність до репродуктивного копіювання педагогічних зразків. Тож, достатньо актуальним для сучасної освітньої парадигми залишається необхідність трансформації традиційного завдання-алгоритму у простір для дивергентного пошуку, де помилка сприймається не як дефект, а як новий етап аналізу.

Розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти у процесі викладання методики образотворчого мистецтва базується на діалектичній єдності репродуктивного та дивергентного підходів, де репродуктивним завданням відведено функцію навчання технологічної грамотності та оволодінню традиційними методиками роботи на уроках, а дивергентні методи перетворюють методику образотворчого мистецтва на засіб розв'язання складних творчих завдань.

Отже, мета цієї роботи полягає в обґрунтуванні необхідності доповнення репродуктивних методів навчання образотворчого мистецтва інноваційними дивергентними технологіями для формування цілісного критичного мислення майбутніх педагогів.

Дивергентний тип мислення як складова критичного мислення характеризується баченням різноманітних аспектів певного явища, спрямованістю на охоплення багатофункціональних сторін проблеми, що забезпечує її ефективне вирішення [2]. У цілому, якщо узагальнити наявні тлумачення дивергентного мислення, його можна охарактеризувати низкою якостей: оригінальність, рухливість, інноваційність, гнучкість, продуктивність, цілісність, чутливість та пластичність [6, с. 251]. Тож фахова значущість дивергентного мислення вбачається у його спрямованості на розвиток креативності та здатності бачити різні варіанти розв'язання професійно-практичних завдань. Особливої ваги такий тип мислення набуває в діяльності вчителів початкової школи, адже розбудовує новий педагогічний сценарій уроків мистецтва. При цьому методика викладання галузі трансформується у варіативну систему, де дивергентні вправи можуть використовуватись для всіх видів мистецтв, що вивчаються в мистецькій освітній галузі – музиці (пошук незвичних тембрів), хореографії (експериментування з пластикою та ритмом), сценічному мистецтві (на синкретичному рівні).

Дивергентне мислення розглядається науковцями в різних аспектах: як загальна здатність до творчості (С. Сисоєва, О. Ярошинська, О. Кононко); властивість особистості (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Є. Гергель); здатність створювати оригінальні цінності, виходячи за межі шаблонів (Ф. Баррон, В. Моляко, І. Гриненко, Е. Фромм); процес прояву власної індивідуальності (О. Войтенко).

У педагогічному дискурсі орієнтація на дивергентність змушує відмовитися від авторитарного стилю викладання на користь фасилітації та менторства, де завданням педагога стає створення безпечного інтелектуального середовища для генерування множинних ідей, які забезпечують багатоваріантність вирішення. Такий підхід до організації навчальної діяльності усуває почуття страху перед помилкою, адже наявність певної кількості варіантів забезпечує плюралізм думки. Зміна методичного вектора при цьому «зчитується» у широкому застосуванні креативних стратегій (наприклад, метод «Шести капелюхів» Е. де Боно, STEM/STREAM-освіта, технології «Трьох стільців» У. Діснея, SCAMPER Б. Еберле, дизайн-мислення тощо). Інтеграція цих методів і технологій в освітній процес стимулює децентрацію мислення, коли здобувачі вищої освіти опановують здатність аналізувати проблему з різних позицій, відмовляючись від шаблонності, що є фундаментом для формування професійної мобільності майбутнього фахівця.

Методологічним підґрунтям для розвитку дивергентного пошуку в мистецькому освітньому просторі є концепція синектики В. Гордона, де метафорична мова мистецтва виступає засобом подолання психологічної інерції. Через застосування символічних та особистісних аналогій процес пізнання трансформується у «метафоричний шлях навчання» [3], що дозволяє глибше інтерпретувати освітній зміст. Цей метод пропонує пошук аналогій між речами, які на перший погляд не мають нічого спільного (наприклад, знаходимо схожість між мазком фарби і людиною, деревом і музикою тощо), що стимулює метафоричне мислення, змушує відмовитись від копіювання зовнішньої форми і шукати внутрішню суть образу.

Однією із найбільш продуктивних, на нашу думку, технологій для розвитку дивергентного мислення під час засвоєння методики мистецької освітньої галузі є STREAM-освіта, особливістю якої є те, що мистецтво (arts) сприймається не як «декорація» для науки, а спосіб мислення [10]. Інтеграція мистецтва в систему STREAM-освіти виступає каталізатором критичного мислення, оскільки вимагає синтезу логіки й образотворення, проявляючись через здатність бачити спільні закономірності в біологічних формах та орнаментальних структурах (на рівні символів, метафор, алюзій), що руйнує бар'єр між теорією та живою творчістю, активізуючи аналітичні здібності здобувачів. Один із головних ідеологів перетворення STEM-освіти на STEAM Дж. Маеда стверджує, що наука і технологія дають нам знання про те, *як* щось зробити, тоді як мистецтво ставить питання *чому* ми це робимо [5]. Такий підхід зміщує акценти з простого вирішення завдань за запропонованим алгоритмом або зразком (наприклад, копіювання малюнка) на виявлення нового кола проблем (з'ясувати, як зміна кольору одного з об'єктів вплине на загальну тональність малюнка). Це дозволяє здобувачам критично переосмислити мету завдання, виходячи за межі стандартних алгоритмів його виконання.

Методичні можливості технології «Трьох стільців» (Діснея-Ділса) дозволяють структурувати творчий процес, дозволяючи подивитись на під різними кутами, що, власне і є основою дивергентності. Використання технології сприяє децентрації мислення, подоланню психологічних бар'єрів, розвиткові прогностичних навичок. Перевага використання стратегії Уолта Діснея в тому, що вона допомагає свідомо розмежовувати процеси генерації ідей (Мрійник), технічної реалізації (Реаліст) та об'єктивного аналізу (Порадник/Критик), а також подолати страх неправильного виконаного завдання, перетворюючи оцінювання на конструктивний діалог щодо його вдосконалення [8].

Технологія SCAMPER є потужним інструментом для трансформації художніх образів, оскільки пропонує сім способів (заміна, комбінування, адаптація, модифікація, інше застосування, видалення і зворотна дія) змінити існуючий мистецький об'єкт, щоб створити щось нове. Впровадження технології Б. Еберле стимулює дивергентність шляхом свідомої перебудови художнього простору, оскільки SCAMPER пропонує гру з кольором, комбінування непоєднаних технік, переосмислення звичних форм, що перетворює кожен творчу роботу на індивідуальне візуальне дослідження [4]. Наприклад, при малюванні звичайного листа за цією технологією можливо: змінювати колір предмета, малювати нетрадиційною фарбою (кавою, нитками тощо), комбінувати листок з іншими предметами (листок як крило птаха), адаптувати предмет до іншого контексту (листок із кришталю, мережива тощо), змінити акценти (зробити прожилки на листі у вигляді доріг), відмовляємось від чіткого контуру листа (робимо його розмитим або оформлюємо штрихами, крапками). Цей приклад демонструє, що дивергентність не хаотичність, а системна робота з формою та змістом, яка наочно демонструє, що за допомогою лише одного алгоритму можна отримати десятки абсолютно різних ескізів з однієї простої теми.

Потужним інструментом усвідомлення мистецтва як творчого акту є технологія дизайн-мислення. Дизайн-мислення, на думку Л. Варяниці, – це методологія генерації інновацій, спрямована на акумулювання ідей з використанням творчого мислення; прийняття ризикованих рішень на початкових фазах проєкту; емпатійне сприйняття користувача послуги; відсутність страху звідати фіаско; завчасне випробовування ідей у колі замовників; ергономічна цінність послуги чи продукту [1]. Використання дизайн-мислення на заняттях з образотворчого мистецтва допомагає відійти від концепції «я просто малюю» на користь «я створюю продукт, який має сенс». Це автоматично вмикає критичне мислення. Дослідження С. Шевченко підтверджують, що впровадження дизайн-мислення у підготовку майбутніх учителів початкових класів сприяє трансформації їхньої позиції: від репродуктивного «малювання за шаблоном» до усвідомленого створення освітнього продукту [9]. Це стає можливим завдяки залученню критичного мислення на етапах ідентифікації проблеми та проєктування сенсів діяльності.

У підсумку зазначимо, що орієнтація на дивергентність у процесі викладання компонентів мистецької освітньої галузі є передумовою формування вчителя нового покоління – фасилітатора, ментора та дизайнера сучасного освітнього середовища. Інтеграція STREAM-технологій та креативних стратегій (за Е. де Боно, Б. Еберле, У. Діснея) руйнує шаблони репродуктивного навчання, стимулюючи інтелектуальну сміливість та емпатійне освоєння дійсності. Використання сучасних інноваційних технологій і методик перетворює мистецтво на потужний когнітивний інструмент, що забезпечує здатність майбутніх педагогів до гнучкого аналізу та творчого синтезу, системного розвитку дивергентного мислення здобувачів вищої освіти як фундаменту їхньої майбутньої професійної мобільності.

Список використаних джерел:

1. **Варяниця Л. О.** Синергетичний підхід до дослідження феномену дизайн-мислення. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2021. № 1(2). С. 120-129. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vlup_2021_1%282%29__15
2. **Голубєва М. О., Лукошина А. С.** Дивергентне мислення – перший крок до лінгвістичної креативності. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/c0a6732a-bbc9-4132-9fd6-ec1c219a12c1/download>
3. **Gordon W. J. J.** The metaphorical way of learning and knowing. Cambridge : Porpoise Books, 1966. URL: <https://archive.org/details/metaphoricalwayo0000gord>
4. **Eberle B.** SCAMPER: Games for Imagination Development. Waco, TX : Prufrock Press, 1996. 64 p. URL: <https://www.scribd.com/document/886437954/SCAMPER>
5. **Maeda J.** STEM + Art = STEAM. The STEAM Journal. 2013. Vol. 1, Iss. 1. Art. 34. URL: <https://doi.org/10.5642/steam.20130101.34>
6. **Нечипоренко Х. М.** Поняття і основні характеристики дивергентного мислення. Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика : зб. тез V регіон. наук.-практ. конф. (19 травня 2017 р., м. Запоріжжя) / За заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Хортицька національна академія, 2017. С. 250-251
7. **Починкова М. М.** Формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук ; спец. 13.00.04 – теор. і мет. проф. освіти, 2021. 586 с.
8. **Цалапова О. М.** Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів за допомогою методу «Трьох стилів» на уроках технологічної освітньої

галузі. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). 2025. № 4 (34). С. 1747–1757. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/23430/23400>

9. **Шевченко С. І.** Технологія дизайн-мислення як засіб формування креативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 5 (109). С. 134–145.

10. **Yakman G.** STEAM Education: An Overview of Creating a Model of Integrative Education. Virginia Tech. 2008. 28 p.

ЦЕСЬЦІВ Діана Степанівна

ІНТЕГРАЦІЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ ІЗ «ТУРИЗМ ТА РЕКРЕАЦІЯ» ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Сучасні трансформаційні процеси у сфері туризму та рекреації зумовлюють необхідність підготовки фахівців нового покоління, здатних ефективно діяти в умовах невизначеності, швидких змін і зростаючої конкуренції. У цьому контексті особливої актуальності набуває інтеграція критичного мислення у процес викладання дисциплін спеціальності ІЗ «Туризм та рекреація». Критичне мислення розглядається як ключова компетентність, що забезпечує здатність майбутніх фахівців до системного аналізу інформації, аргументованого оцінювання явищ і процесів, а також прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Водночас одним із пріоритетних завдань сучасної вищої освіти є визначення та впровадження ефективних методичних підходів до формування критичного мислення у процесі професійної підготовки. У цьому контексті особливої уваги потребує дослідження можливостей інтеграції інноваційних освітніх технологій у навчальні дисципліни туристичного спрямування. Таким чином, критичне мислення виступає не лише складовою професійної компетентності, але й базисом розвитку аналітичних навичок, самостійності мислення та готовності до діяльності в умовах динамічного туристичного середовища.

У сфері туристичної освіти у наукових дослідженнях згадується підхід українських авторів А. Голод, В. Худоби та А. Кухтій, у якому наголошується на необхідності поєднання фундаментальної теоретичної підготовки з розвитком практичних та аналітичних компетентностей здобувачів освіти [5]. Автори підкреслюють, що сучасний фахівець туристичної галузі повинен володіти не лише професійними знаннями, але й здатністю до самостійного критичного мислення, аналізу ситуацій та прийняття ефективних управлінських рішень.

learning situations as a didactic tool for developing critical thinking of future teachers in leadership pedagogy classes	орієнтовані навчальні ситуації як дидактичний засіб розвитку критичного мислення майбутніх педагогів на заняттях із педвгогіки лідерства	
Liubov Tytarenko Critical thinking and adaptation of government officials under martial law	Титаренко Любов Критичне мислення та адаптація представників органів влади в умовах воєнного стану	363
Viktoriia Tusheva The sociological dimension of research in the context of art education	Тушева Вікторія Аксіологічний вимір дослідницького пошуку у контексті мистецької освіти	366
Larysa Tor The integrated potential of critical thinking, mindfulness practices, and art therapy in shaping psychological resilience.	Тьор Лариса Інтегрований потенціал критичного мислення, практик усвідомленості та арт-терапії у формуванні психологічної стійкості особистості.	369
Tetiana Tiulpa Creative development of children with disabilities as a mechanism of socialization	Тюльна Тетяна Творчий розвиток дітей з обмеженими можливостями здоров'я як механізм соціалізації	372
Inna Fedorova Creativity as a resource for innovative personal development: theory, practice, educational context	Федорова Інна Креативність як ресурс інноваційного розвитку особистості: теорія, практика, освітній контекст	376
Tetyana Furduj Game-based learning methods as a type of interactive technology	Фурдуй Тетяна Ігрові методи навчання як один із видів інтерактивних технологій	379
Liliia Khorishko Peculiarities of the formation of critical thinking among higher education students majoring in political science	Хорішко Лілія Особливості формування критичного мислення здобувачів вищої освіти зі спеціальності с2 політологія	382
Oksana Tsalapova Development of divergent thinking of future primary school teachers in the process of teaching the art educational field	Цалапова Оксана Розвиток дивергентного мислення майбутніх учителів початкових класів у процесі	384

	викладання мистецької освітньої галузі	
Diana Tsestsiv Integration of critical thinking into the teaching of disciplines of the specialty j3 "tourism and recreation" as the basis for the training of modern specialists	Цесьців Діана Інтеграція критичного мислення у викладання дисциплін спеціальності j3 «туризм та рекреація» як основа підготовки сучасних фахівців	389
Olena Chaika Enhancing students' critical thinking through literature	Чайка Олена Розвиток критичного мислення учнів за допомогою літератури	391
Oksana Cheban How did participation in international professional development (internship) influence my personality development and attitude towards professional activity	Чебан Оксана Як участь у міжнародному підвищенні кваліфікації (стажування) вплинула на моє формування особистості та відношення до професійної діяльності	394
Leonila Cherevko Critical thinking as a component of professional training for future preschool teachers	Черевко Леоніла Критичне мислення як складова професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти	396
Sofiya Chovriy Developing critical thinking in future teachers in the age of artificial intelligence	Човрій Софія Розвиток критичного мислення у майбутніх вчителів в епоху штучного інтелекту	400
Yuliia Chuchalina Pedagogical conditions for the formation of students' critical thinking in the context of blended learning	Чучаліна Юлія Педагогічні умови формування критичного мислення здобувачів у контексті змішаного навчання	405
Valentyna Shamraieva Algorithmic and critical thinking: can international education withstand the influence of AI?	Шамраєва Валентина Алгоритмічне та критичне мислення: чи здатна освіта міжнародників протистояти впливу ШІ?	410
Svitlana Shvets Innovative approaches to teaching humanities in the context of digitalization of education	Швець Світлана Інноваційні підходи до викладання гуманітарних наук у контексті цифровізації освіти	413
Inna Shvydenko The influence of a	Швиденко Інна Вплив	415